

ФУНКЦІОНУВАННЯ ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ В ЕСЕЇСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ О. ЗАБУЖКО

FUNCTIONING OF INSERTED CONSTRUCTIONS IN OKSANA ZABUZHKO'S ESSAYISTIC DISCOURSE

Островська Л.С.,

orcid.org/0000-0003-1394-6797

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української філології та міжкультурної комунікації
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

У статті простежено особливості функціонування вставлених конструкцій в есеїстичному дискурсі О. Забужко як таких, що виконують особливу конститутивну роль у його формуванні та виразно виявляють індивідуально-авторську позицію адресанта. Наголошено, що поза увагою дослідників лишається питання функціонування вставлених конструкцій в есеїстичному дискурсі, що й зумовлює актуальність дослідження. Зазначено, що в структурній організації есеїстичного дискурсу невід'ємними складниками в реалізації задуму мовця та суб'єктивності викладу стають вставлені конструкції, які є важливим компонентом і маркером модальності, що характерна для есеїстичного дискурсу загалом. Закцентовано, що за допомогою вставлених конструкцій реалізується позиція адресанта, його орієнтація на адресата. З'ясовано, що есеїстичному дискурсу О. Забужко притаманна діалогічність, налаштованість на взаємодію з адресатом, що найчастіше реалізується у висловленні за допомогою вставлених конструкцій. Підтверджено, що вставлені конструкції порушують лінійність мовлення й створюють змістову та комунікативну двоплановість тексту, яка спричиняє ускладнення семантичної структури висловлення, збільшення його смислової ємності, інформативних можливостей і сприяє комунікативному динамізму. Матеріалом дослідження стали близько 300 речень із вставленими конструкціями з текстів есеїв О. Забужко. Аналіз ілюстративного матеріалу дав можливість виокремити такі основні функції вставлених конструкцій, зумовлені комунікативними намірами мовця, в есеїстичному дискурсі О. Забужко: вирівнювання фонових знань, пресупозицій мовця та адресата; аргументації; акцентно-видільна; посилення категоричності; модально-оцінна; спонукальна; інтертекстуальна, уточнювальна. Запропоновано перспективу дослідження інших синтаксичних конструкцій есеїстичного дискурсу О. Забужко в комунікативно-прагматичному вимірі.

Ключові слова: вставлені конструкції, есеїстичний дискурс, текстотвірна роль вставлених конструкцій, функції вставлених конструкцій, комунікативні наміри мовця.

The relevance of the article is based on the fact that researchers do not pay attention to the functioning of inserted constructions in the essayistic discourse. The author notes that in the structural organization of the essayistic discourse the inserted constructions, which are an important component and marker of modality inherent in the essayistic discourse, become integral components in the realization of the speaker's intention and the subjectivity of the statement. With the help of the inserted constructions the position of the author as well as the orientation towards the recipient is realized. The aim of the article is to trace the peculiarities of the functioning of inserted constructions in Oksana Zabuzhko's essayistic discourse as performing a special constitutive role in the formation of the named discourse and definitely manifesting the individual author's position.

The research material consists of 350 sentences with inserted constructions from the Oksana Zabuzhko's essays. The author notes that Oksana Zabuzhko's essayistic discourse is characterized by dialogicity, attunement to the interaction with the recipient, which is often realized with the help of inserted constructions.

The author states that the inserted constructions violate the linearity of speech and create semantic and communicative duality of the text, which deepens the semantic structure of the expression, increases its semantic capacity, informative capabilities and promotes communicative dynamism. The author analyzes the linguistic material and distinguishes main functions of the inserted constructions, conditioned by the speaker's intentions, in Oksana Zabuzhko's essayistic discourse. Highlighted functions: alignment of background knowledge, presuppositions of the speaker and recipient; argumentation; accent-emphasis; categorical reinforcement; modal-valuation; contact establishing; intertextual. The author offers the prospect of studying other syntactic constructions of Oksana Zabuzhko's essayistic discourse in the communicative-pragmatic dimension.

Key words: inserted constructions; essayistic discourse; text-forming role of inserted constructions; functions of the inserted constructions caused by intentions of the speaker.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці все виразніше спостерігається зміна наукової парадигми із системно-структурної до антропоцентричної у вивченні мовних одиниць, активізуються дослідження дискурсу як вербалі-

зованої мисленнєво-мовленнєвої діяльності, що тлумачиться як сукупність процесів, які мають як лінгвістичний, так і екстралінгвістичний плани. У цьому аспекті, на наше переконання, особливої значущості набуває вивчення окремих

граматичних структур у комунікативно-прагматичному вимірі, у плані взаємодії мовця та адресата. Уважаємо за доцільне простежити особливості функціонування вставлених конструкцій в есеїстичному дискурсі О. Забужко як таких, що виконують особливу конститутивну роль у його формуванні й виразно виявляють індивідуально-авторську позицію адресанта. Загалом дискурс як об'єкт лінгвістичного аналізу посідає значне місце в сучасних дослідженнях. Якщо говорити про структурну організацію есеїстичного дискурсу, то невід'ємними складниками в реалізації задуму мовця та суб'єктивності викладу стають вставлені конструкції, які є важливим компонентом і маркером модальності, що притаманна зокрема й есеїстичному дискурсу. За допомогою вставлених конструкцій реалізується позиція адресанта, його орієнтація на адресата. Хоч мовець і висловлює власну думку, але він вибудовує систему міркувань так, щоб переконати адресанта у своїй позиції й викликати в нього певну реакцію. Вставлені конструкції слугують структуроутворювальними компонентами, оскільки вони складають вторинний інформаційний план основного змісту повідомлення. Есеїстичному дискурсу властива діалогічність, налаштованість на взаємодію з адресатом, що часто реалізується за допомогою вставлених конструкцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вставлені конструкції як особливі синтаксичні структури мають досить тривалу історію вивчення в українській лінгвістиці. Більшість українських мовознавців на сьогодні зазначають автономний характер вставлених конструкцій щодо інших частин речення на формально-граматичному рівні (І. Вихованець, А. Загнітко, О. Кульбабська, К. Шульжук), виділяють особливий синтаксичний реченнєвомодифікаційний інтродуктивний зв'язок вставлених конструкцій, що спричиняє невходження вставлених конструкцій в позиційну структуру речення [10, с. 555–556]. Сучасні дослідники підкреслюють також і дискусійні моменти щодо теорії вставленості й указують на ще не розв'язані питання, як-от: наявність чи відсутність граматичного зв'язку вставлення з основним реченням, окреслення диференційних ознак вставлених конструкцій тощо [9, с. 46–53].

Важливим аспектом вивчення вставлених конструкцій є твердження про реалізацію окремої від основного речення об'єктивної модальності та можливість вияву суб'єктивної модальності, що й стало теоретичним підґрунтям для розмежування вставних і вставлених конструкцій [5, с. 577]. Слушними видаються міркування

З. Олійник, яка підкреслювала, що вставленість у функційному плані зближена з категорією суб'єктивної модальності, однак не стає засобом її вираження [11, с. 57–58]. На семантичному рівні речення таке тлумачення специфіки категорії модальності вставлених конструкцій дало можливість лінгвістам, зокрема О. Кульбабській, В. Грицині, виділити синтаксеми предикатно-модального плану та говорити про вставлені конструкції як носіїв інформативно-розширювальних семантико-синтаксичних відношень, окремої пропозиції в реченні, що утворює додаткове інформаційне тло [10, с. 556; 4, с. 54–57].

Зважаючи на домінування антропоцентричного підходу в тлумаченні мовних одиниць у сучасній лінгвістиці та розуміння речення як багатоаспектної мовної одиниці, вважаємо закономірним активізацію комунікативно-прагматичного напрямку дослідження вставлених конструкцій, який зосереджено на з'ясуванні їхнього комунікативного і текстового потенціалу, зокрема в плані рема-тематичного членування в студіях М. Вінтоніва [2, с. 240–242]. Окрім того, публікації останніх років спрямовані на вияв особливостей функціонування вставлених конструкцій в текстах сучасного українського економічного дискурсу (Н. Ковальська) [8, с. 73–76] та художніх текстах (О. Галайбіда) [3, с. 12–15]; вивчення зазначених одиниць як засобу комунікативного впливу в науковому дискурсі (А. Романченко) [12, с. 204–209], (С. Харченко, І. Житар) [13, с. 112–118] та актуалізації публіцистичних текстів (Н. Івкова) [6, с. 200–211], виразників суб'єктивно-модальних інтенцій (С. Шабат-Савка) [14, с. 247–250], синтаксичних засобів експресивності (Р. Козак) [7, с. 119–123].

Постановка завдання. Поза увагою дослідників лишається питання функціонування вставлених конструкцій в есеїстичному дискурсі, що й зумовлює актуальність пропонованої статті. У цьому плані особливо доцільним видається простежити особливості функціонування вставлених конструкцій у текстах есеїстичного дискурсу О. Забужко.

Метою статті є встановити роль вставлених конструкцій у формуванні есеїстичного дискурсу О. Забужко й охарактеризувати особливості їхнього функціонування.

Матеріалом дослідження стали близько 300 речень із вставленими конструкціями з текстів есеїв О. Забужко.

Зважаючи на мету та матеріал дослідження, вважаємо за необхідне реалізацію таких **завдань**: 1) окреслити визначальні риси есеїстичного дис-

курсу; 2) охарактеризувати текстотвірну роль вставлених конструкцій в есеїстичному дискурсі О. Забужко; 3) з'ясувати функції вставлених конструкцій в есеїстичному дискурсі О. Забужко, зумовлені намірами мовця.

Виклад основного матеріалу. Лінгвісти, зокрема Ф. Бацевич, переважно визначають дискурс як складне комунікативне явище, форму мовленнєвого спілкування, що передбачає взаємозв'язок між мовцем та адресатом, складну систему, яка, окрім тексту, включає ще й екстралінгвістичні чинники (знання про світ, думки, погляди, наміри адресанта), які необхідні для більш точного розуміння тексту [1, с. 147]. Важливо, що ментальні моделі мовця та адресата є частиною комунікативної інформації для побудови тексту, важливим постає врахування пресупозиції висловлювання: адресант припускає, що адресат дискурсу належить до його макросвіту, адресат, отже, може самостійно додумати або осмислити те, що вже презентовано мовцем.

Есеїстичний дискурс – це особлива форма особистого висловлення, аналізу, роздуму на різні теми. Есеїстичний дискурс переважно не орієнтується на зображенні якогось явища чи на думку, для якої це явище було приводом, а спрямований, на переконання Т. Шевченко, на формування реальності індивідуального «Я» мовця [15, с. 295]. Відповідно індивідуальність адресанта стає своєрідним змістовим центром тексту: мовець витлумачує порушену проблему та водночас виражає суб'єктивне ставлення до неї через відповідний добір мовних засобів. Головне завдання есеїстичного дискурсу – вплинути на адресата, сформулювати в нього відповідне ставлення до описуваної ситуації, залучити адресата до діалогу. Для есеїстичного дискурсу дуже важливим чинником стає компетентність мовця у сфері, якою він ділиться з адресатом. Адресант має оперувати різною інформацією, аргументувати свою думку для того, щоб вибудувати зв'язок з адресатом і викликати його довіру.

Для текстів есеїстичного дискурсу О. Забужко вставлені конструкції, на нашу думку, стають значущими для його формування. Про таке їхнє специфічне навантаження може свідчити вже той факт, що вживання вставлених конструкцій в текстах есеїстичного дискурсу О. Забужко є доволі поширеним, зокрема, досить часто трапляються дві-три або навіть більше вставлених конструкцій в одному реченні, наприклад: *Іще гірше стало, коли з'явилися рецензії, – тут мене поймав уже таки непідробний розпач: «римейку» не впізнав жоден із критиків, зате відвертих дурниць*

набалакано ледве не стільки, скільки свого часу на каламутній хвилі, знятій у пресі «Польовими дослідженнями...»: чумаків плутано з «чабанами» (!), диявола – зі «Святим Духом» (я не жартую!!!), мене саму – з Нечуєм-Левицьким, яко літописця «селянського побуту» (тут я, правда, була мимоволі підлещена: все-таки для «дитини асфальту», котра живу корову вперше вгледіла зблизька в 19-річному віці, це немалий комплімент!), а поважні доктори наших філологічних (так!) наук заявляли студентам, котрі написали по «Казці...» перші несміливі розвідки, що ніякої «інтертекстуальної гри» в цьому творі нема, – словом, стало безповоротно ясно, що краще б уже я писала про Синю Бороду: могла б тоді розраховувати на куди більше виrozumіння (О. Забужко. Планета Полин, с. 15). У наведеному реченні показовим є функціонування чотирьох вставлених конструкцій: 1-а вставлена конструкція ! являє собою виокремлення знаку оклику, що сприймається адресатом як вияв граничного здивування щодо наведеної інформації в основній частині речення, а саме йдеться про те, що рецензенти переплутали чумаків і чабанів, через що мовцю наче бракує вербальних засобів висловити своє здивування; 2-га вставлена конструкція я не жартую!!! реалізована двоскладним непоширеним реченням, вона продовжує емоцію 1-ої вставленої конструкції, яку вербально посилено категоричною констатацією я не жартую та авторською пунктуацією – трьома знаками оклику в кінці вставленого речення: мовець подивований і, можливо, розгублений через те, що рецензенти сприйняли образ диявола за Святого Духа; 3-тя вставлена конструкція тут я, правда, була мимоволі підлещена: все-таки для «дитини асфальту», котра живу корову вперше вгледіла зблизька в 19-річному віці, це немалий комплімент! структурно є складним реченням з різними видами зв'язку, виражає самоіронічність мовця, при цьому речення за характером експресії теж є окличним; 4-та вставлена конструкція презентована нечленованим окличним реченням і повертає адресата до емоції здивування, але тепер ця емоція стосується фахової компетентності окремих докторів філологічних наук.

У зв'язку з такою насиченістю вставлених конструкцій в есеїстичному дискурсі О. Забужко стають особливим способом подачі інформації, відбивають специфічну побудову тексту зазначеного дискурсу, через що сприймаються не як додаткові чи побіжні зауваження, а навпаки – як дуже важливі повідомлення для мовця. Вставлені конструкції порушують лінійність мовлення

й створюють семантичну та комунікативну двоплановість тексту: мовець висловлює основну думку, що розвиватиметься в наступних реченнях, та супутню їй думку, не оформлену окремою реченнєвою структурою, але при цьому не менш необхідну. Така двоплановість тексту призводить до поглиблення семантичної структури висловлення, збільшення його смислової ємності, інформативних можливостей та сприяє комунікативному динамізму. На переконання А. Загнітка, такі синтаксичні структури із вставленими конструкціями є всі підстави витлумачувати як надскладні утворення, які можуть навіть набувати статусу речення-тексту, у межах яких «вставлена конструкція постає і структурно, і семантично ємнішою, аніж основне речення...», характеризуючись цілком викінченим інформативним та власне-суб'єктивним планом» [5, с. 582]. Очевидно, що така дворівневість тексту допомагає реалізувати відповідні комунікативно-прагматичні наміри мовця, без яких неможливе адекватне сприйняття тексту. Окрім того, частотність вживання вставлених конструкцій відображає прагнення мовця передавати однією синтаксичною структурою якомога більше інформації.

Традиційно основними функціями вставлених конструкцій в тексті вважаються уточнювальна, пояснювальна, доповнювальна [16, с. 171], іноді лінгвісти намагаються їх доповнити причинно-мотиваційною, модально-оцінною [5, с. 580].

Аналіз мовного матеріалу есеїстичного дискурсу О. Забужко дає можливість виокремити такі основні функції вставлених конструкцій, зумовлені комунікативними намірами мовця:

1. Функція вирівнювання фонових знань, пресупозицій мовця та адресата полягає в тому, що в процесі побудови тексту мовець припускає, що фонових знань адресата бракує для адекватного сприйняття повідомлення, і вставляє в основне висловлення прагматично значущу для нього інформацію, яка має заповнити відповідні лакуни в пресупозиції адресата. Така функція вирівнювання фонових знань, пресупозицій мовця та адресата є особливо важливою для есеїстичного дискурсу, адже мовець прагне, щоб адресат сприйняв його думку та інтерпретував її належним чином. Наприклад, у реченні *Можна тут говорити про політичний тиск, можна про субтильніший – ідеологічний (від середини 1960-х почалось інтенсивне творення державно-пропагандистського міфу «Великої Вітчизняної війни» – й відкрилася можливість проговорити травматичний досвід «кружним шляхом»: замаскувавши ту грандіозну історичну трагедію хронологічно*

вужчою і, головне, цензурно дозволеною – воєнною: ще один варіант цинічного «війна все спіше!»); можна підозрювати й вульгарніші причини, соціально-психологічного характеру (як і в усіх інших сферах, у літературі чимало «селянських дітей», за хрущовської «відлиги» вперше отримавши паспорти як перепустки «на волю», вискочили «в люди» зовсім не на те, щоб про залишену за собою трагедію розповісти, а на те, щоб ніколи більше про неї не згадувати), – однак не можна скидати з рахунку і ще одну, може, найсерйознішу причину, вже, сказати б, антропологічну: до того, з чим у ХХ столітті зіткнулося людство як вид, традиційна культура, в масштабах цілої цивілізації взята, виявилась просто неготова, – не було на те в її арсеналі ні адекватної оптики, ні належного інструментарію (О. Забужко. Планета Полин, с. 51) мовець вживає дві вставлені конструкції, які спрямовані на роз'яснення адресатові українського суспільно-політичного та історично-культурного контексту середини 1960-х років або на актуалізацію його відповідних знань. Зокрема, в 1-ій вставленій конструкції зацентровано увагу на творенні міфу «Великої Вітчизняної війни», а в 2-ій – на дозволі отримувати паспорти селянам, що давало можливість вільного пересування країною, чого раніше вони були позбавлені. Прикметно, що аналізовані вставлені конструкції не обмежено побіжним довідково-інформаційним коментарем, а виявляють виразне оцінне ставлення мовця до повідомлюваного та стають авторською інтерпретацією описуваних подій.

2. Функція аргументації передбачає, що вставлені конструкції стають одним із засобів обґрунтування, доведення висловленої в основній частині речення думки. В есеїстичному дискурсі мовцю особливо важливим стає переконати адресата, через що адресант вдається до різних засобів аргументації. Наприклад, у реченні *«Соломія Павличко» – то вже факт історії культури: центральна постать в українському літературознавстві 1990-х (тільки про неї єдину можна з певністю сказати, що вона за цей час зуміла створити в науці про літературу свою школу!), засновниця й промоторка українського наукового перекладу (для якого до появи «Основ» у нашій «пострадянській» культурній та освітній інфраструктурі просто не існувало місця!), а крім того – що мені у нас відомо – «перша культурна речниця» України на Заході (досить зайти на amazon.com, щоб пересвідчитися мало не все, що в перше десятиліття незалежності потрапила сказати про себе світові освічена Україна:*

від знаменитих «Листів з Києва» до двох чільних англomовних антологій сучасної української літератури, – пройшло через її руки, а про її місце в історії східноєвропейського фемінізму ще писатимуть дисертації...), і зрештою, просто незаперечний інтелектуальний та моральний лідер свого покоління (яке по її смерті вмило втратило єдність, розсипавшись на дрібні, керовані локальними амбіціями групки, як бджолиний рій без матки) (О. Забужко. Планета Полин, с. 100) виділені вставлені конструкції стають аргументами, які доводять висловлені мовцем тези про роль Соломії Павличко в українській культурі 1990-х рр.

3. Акцентно-видільна функція спрямована на актуалізацію тої частини висловлення, що міститься у вставленій конструкції, а також на посилення концентрації уваги адресата саме на змісті вставленої конструкції. Видається обґрунтованим, що акцентно-видільна функція найяскравіше виявляється тоді, коли вставлена конструкція не містить нової інформації, а лише наголошує на раніше вказаній в основній частині речення. Наприклад, *Це та настанова, котра у філософів зветься життєтворчістю, – послідовна здійснювана (а Соля була послідовна до методичности в усьому, хоч би що робила: «Я – німець», – казала жартома), вона, ця настанова, породжує в суспільстві наслідки глибокі й далекосяжні, однаке такі, яких не облічши і під палітурку, для наочности не вбгаєш* (О. Забужко. Планета Полин, с. 100) вставлена конструкція підкреслює висловлене в основній частині речення-вої структури твердження щодо послідовності як визначальної риси характеру Соломії Павличко. Акцентно-видільна функція наведеної вставленої конструкції увиразнюється ще й за допомогою лексичного повтору, пор.: *послідовна здійснювана – була послідовна до методичности*.

4. Функція посилення категоричності вставлених конструкцій виявляється в тому, що за допомогою них мовець не лише загострює увагу адресата на певній значущій для нього інформації, але й категорично виражає свою незаперечну впевненість щодо висловленого. З-поміж проаналізованих конструкцій частіше трапляються вставлені конструкції, які посилюють категоричність вислову, його безапеляційність: *Зате прекрасно пам'ятаю (і досі гірчить!) ту доглибну особисту образу, якою стала для мене поява (дещо пізніше, слава Богу, коли смаки вже сформувалися!) популярного мультфільму, де бридка коричнева клякса-ведмідь хрипувато-приблатньономним голосом Леонова репетував на все горло (не диво, що зах-*

рип!) щось вельми схоже на тодішні «пионерские речёвки» і взагалі тримався з тією брутальною, просто-таки комісарською розв'язністю і нецеремонністю (*надто в гостях у явного «піонервожатого» Кролика!*), котра недвозначно виказувала чистоту його пролетарського походження... (О. Забужко. З мапи книг і людей, с. 4). У пропонованому реченні вживано чотири вставлені конструкції, три з яких виконують функцію посилення категоричності щодо несприйняття мовцем образу Вінні Пуха з радянського мультфільму, про що йдеться в основній частині висловлення. Категоричність вислову посилюється ще й тим, що виділені вставлені конструкції мають виразний іронічний характер, а за експресією є окличними реченнями. Непоодинокими є випадки в есеїстичному дискурсі О. Забужко, коли посилення категоричності вислову відбувається через вставлену конструкцію, яка являє собою стверджувальне нечленоване вигукове речення на кшталт *так! авжеж!, отож!* лат. *sic!* тощо, наприклад: *І що дійсно-таки «всегда» (так!), скрізь і всюди, і навіть на дні найчорнішого пекла, були й інші – ті, хто відмовлявся улягати законам біологічного виживання й розмноження на користь таких зовсім нематеріальних, геть непрактичних, а не раз і супротивних логіці виживання абстракцій, як Бог, сумління, гідність, честь...* (О. Забужко. Планета Полин, с. 299).

5. Модально-оцінна функція вставлених конструкцій полягає в тому, що вони стають засобом вираження емоційного стану адресанта (здивування, жалю, смутку, радості, надії тощо), його певної оцінки (щонайменше позитивної / негативної) повідомлюваного, ставлення до висловленого. До складу вставлених конструкцій, які виконують указану функцію, переважно входять модальні частки, вставні слова. У реченні *Поза тоді це природно присутньою в Харкові українською народною стихією вулиць і базарів, жодних інших слідів «малоросійського впливу» в її вихованні ЮШ намацати так і не вдалося – за одним тільки винятком (але яким!): серед улюблених викладачів Варі Медер у Миколаївському сирітському інституті в Петербурзі був Дмитро Яворницький* (О. Забужко, Планета Полин, с. 137) оклична вставлена конструкція має виразну модально-оцінну семантику захоплення.

6. Спонукальна функція виявляється в тих вставлених конструкціях, які містять безпосередню апеляцію мовця до адресата, заохочуючи його до певної дії, яку адресант вважає вкрай необхідною: *«І пізній розум з ранніх літ, і ранні рани за порогом»... (Вслухайтесь лишень у цей звук затихаю-*

чої струни!) Це робота на межі можливого – «на грані фолу» (більшість «вінграновської» поетики працює «на грані фолу!»), і тому вже наче й не «робота», в строгому сенсі слова, не рукотворне діло, а сама «природа» – як це буває в творчості дітей (О. Забужко. З мапи книг і людей, с.15); **І лишитися повік молодим і безсмертним (дивіться останні Юркові відео!):** жвавим, легким на підйом, у чорних окулярах – як Збішек Цибульський у славетній сцені з «Попелу й діаманту»... (О. Забужко. З мапи книг і людей, с. 21).

7. Уточнювальна функція вставлених конструкцій покликана внести в повідомлення додаткові відомості, допомогти адресату зорієнтуватися в змісті висловлення. В есеїстичному дискурсі О. Забужко уточнювальна функція має місце тоді, коли мовець має намір:

1) вказати на джерело повідомлення цитованого висловлення: *Наведу тільки одну цитату з виступу Луї Арагона: «Можна експериментувати з квітами, вівцями, биками, навіть з чоловіками й жінками – але не можна експериментувати з нашим Сталіним. Бо в стосунку до Сталіна всяке експериментаторство – навіть коли експериментує Пікассо – буде вимушено нижчим від реальності» (цит. за: http://fr.wikipedia.org/wiki/Fun%C3%A9railles_de_Joseph_Staline) (О. Забужко. З мапи книг і людей, с. 53);*

2) з'ясувати значення слова в контексті: *А серед фігур, що супроводять дівчинку на шляху від другої до восьмої лінійки, зобразив і себе – в подоби Білого Лицаря (так ця фігура зветься по-англійському, а по-нашому це кінь) (О. Забужко. З мапи книг і людей, с. 27);*

3) запропонувати синонім певного слова: *І зовсім осібно – на окремії полиці – стоять кілька, що не містять ні формул, ні креслень, і підписані не справжнім професоровим іменем, а прибраним (інакше, псевдонімом) – Люїс Керрал (О. Забужко. З мапи книг і людей, с. 25)*

4) навести приклад для ілюстрації висловленого положення: *Це не був кінець світу – це був тільки кінець епохи, що здавалася вічною. «Приручення» Апокаліпсису, достосування його до своїх мірок, як транспонування з ультрафіолетової – в видиму частину спектра, туди, де з ним можна було «щось робити» (збирати, наприклад, уже свої, незалежні від влади мітинги, створювати свої громадські об'єднання, вихо-*

дити на вулиці, чогось вимагати...), – в реєстр політичної історії (О. Забужко. З мапи книг і людей, с. 85).

8. Інтертекстуальна функція вставлених конструкцій передбачає включення мовцем так званих фонових цитат, алюзій, ремінісценцій, що, з одного боку, увиразнюють висловлену ним думку, а з іншого, – залучають адресата до кола тих, з ким адресант веде розмову на рівних, адже мовець впевнений, що адресат розпізнає його інтертекстуальну гру. Наприклад, у реченні *Але Бродський, на відміну від своїх наступників, був талановитий і мав історичний слух. Він точно знав, що хоч як не бийсь, не лайся, не кляни й не стріляй, а своє розтягнене на триста років «сраження под Полтавою», за змогу грати роль «освіченої монархії» коштом чужого ресурсу, Росія програла – і «слава Богу». (Як говорив дві тисячі років тому своїм убивцям інший Поет – «Ти сказав».)* вставлена конструкція містить виразну алюзію на Євангеліє від Матвія (26:63), що не лише підкреслює тезу про історичний програш російської імперської стратегії, а й вказує на безкомпромісність позиції мовця, адже авторитетність Святого Письма є беззаперечною для носіїв як української, так і ширше європейської культури.

Висновки. Есеїстичному дискурсу О. Забужко притаманна діалогічність, налаштованість на взаємодію з адресатом, що найчастіше реалізується у висловленні за допомогою вставлених конструкцій. Вставлені конструкції в есеїстичному дискурсі О. Забужко виконують особливу конститутивну роль у його формуванні та виразно виявляють індивідуально-авторську позицію адресанта: спрямовані на привертання уваги, зміцнення зв'язку між адресантом та адресатом, концентрацію адресата на розвитку думки мовця. Аналіз мовного матеріалу есеїстичного дискурсу О. Забужко дає можливість виокремити такі основні функції вставлених конструкцій, зумовлені комунікативними намірами мовця: вирівнювання фонових знань, пресупозицій мовця та адресата; аргументації; акцентно-видільна; посилення категоричності; модально-оцінна; спонукальна; уточнювальна; інтертекстуальна.

Перспективою дослідження може стати вивчення інших синтаксичних конструкцій есеїстичного дискурсу О. Забужко в комунікативно-прагматичному вимірі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. 2-е вид. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
2. Вінтонів М. О. Комунікативна структура речення і тексту в українській літературній мові : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.02.01. Донецьк : Донецький національний ун-т, 2013. 423 с.

3. Галайбіда О. В. Вставлені конструкції в українському художньому тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ : НАН України, Інститут української мови, 2009. 24 с.
4. Грицина В. Семантика вставлених одиниць у реченнях публіцистичного стилю. *Південний архів. Філологічні науки*. 2003. Вип. XXIII. С. 54–57.
5. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
6. Івкова Н. Засоби смислової і функціональної актуалізації інтродуктивних компонентів у публіцистичних текстах. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. 2008. Т. 22. С. 200–211.
7. Козак Р. В. Текст і дискурс як джерела спричинення експресивного синтаксису вставлених конструкцій. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2018. Вип. 46. С. 119–123.
8. Ковальська Н. А. Вставні та вставлені конструкції в текстах сучасного українського економічного дискурсу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2015. Вип. 73. С. 73–76.
9. Колоїз Ж. Дискусійні моменти теорії вставлень. *Філологічний часопис*. 2019. Вип. 2 (14). С. 46–53.
10. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні : монографія. Чернівці : Чернівецький національний ун-т, 2011. 672 с.
11. Олейник З. П. Вводные и вставочные компоненты в структуре высказывания и текста: дис... канд. філол. наук : 10.02.15. Донецький національний ун-т. Донецьк, 2002. 340 с.
12. Романченко А. П. Вставлені одиниці як засіб комунікативного впливу в науковому дискурсі. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 3. С. 204–209.
13. Харченко С., Житар І. Особливості функціонування вставлених конструкцій у науковому стилі української мови. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2010. Вип. XII. С. 112–118.
14. Шабат-Савка С. Т. Граматичні маркери суб'єктивно-модальних інтенцій: вставні та вставлені конструкції. *Філологічний дискурс*. 2016. Вип. 3. С. 240–250.
15. Шевченко Т. Есе як дискурсивна практика: до постановки проблеми. *Срібний вік: діалог культур*: збірн. наук. статей за матер. IV міжнародн. наук. конференції, присвяч. пам'яті проф. С. П. Ільйова. Одеса : Астропринт, 2018. С. 290–303.
16. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Забужко О. З мапи книг і людей: Збірка есеїстики. Чернівці : Meridian Chernowitz, 2012. 376 с. URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=342042&pg=1> (дата звернення 26.05.2022).
2. Забужко О. Планета Полин. Київ : Комора, 2020. 384 с.